
Ouderlijk onderwijsondersteunend gedrag en leerlingprestaties*

M.G. Weide en M.P.C. van der Werf

Probleemstelling

De onderwijsachterstand van leerlingen uit laag sociaal milieu en van allochtone leerlingen is een hardnekkig verschijnsel (Kloprogge 1988, Kerkhoff 1988). Het nieuwste initiatief van de overheid om deze achterstand aan te pakken is het onderwijsvoorrangsbeleid. De uitvoering van dit beleid startte in 1986. Het is een samenvoeging van het oude onderwijsstimuleringsbeleid en beleid gericht op allochtone leerlingen. In het kader van de evaluatie van het onderwijsvoorrangsbeleid is een grootschalig landelijk onderzoek gestart op ongeveer 700 basisscholen. Naast leerling-, leerkracht- en schoolgegevens zijn ook gegevens verzameld bij de ouders. Onderwijsondersteunend gedrag is één van de oudervariabelen die in dit onderzoek centraal staan.

De vragen die aan de orde komen zijn:

1. Is er een relatie tussen de sociaal-etnische achtergrond van ouders en hun onderwijsondersteunend gedrag?
2. Is er een relatie tussen onderwijsondersteunend gedrag van ouders en de taal- en rekenprestaties van hun kinderen?
3. Verschilt de relatie onder 2 geformuleerd voor leerlingen van verschillende leerjaren, voor leerlingen van verschillend sociaal milieu en voor Nederlandse en allochtone leerlingen?

De invloed van de sociale en etnische achtergrond van leerlingen op hun schoolloopbaan houdt de gemoederen van Nederlandse onderzoekers, vooral op het gebied van de gezins- en onderwijssociologie, al een aantal decennia bezig. Naast schoolloopbaanonderzoek, waarin veelal slechts structurele gezinskenmerken zoals beroep en opleiding van de ouders worden gemeten (Blok en Saris 1980), is er ook vrij veel onderzoek gedaan naar gezinsculturele kenmerken (Rupp 1971, Meijnen 1979, De Graaf 1987 en Van Tilborg 1987). Gezinskenmerken, die in deze onderzoeken onder meer genoemd worden, zijn cultureel pedagogisch klimaat, culturele hulpbronnen en onderwijsondersteunend gedrag. Onder onderwijsondersteunend gedrag verstaan wij (zoals Van Tilborg 1987): gedragsvormen waarbij de ouders, via directe of indirecte aanmoediging

van het kind met betrekking tot zijn schoolgedrag, een klimaat scheppen dat stimulerend kan werken op het leveren van zo goed mogelijke leerprestaties. Aan onderwijsondersteunend gedrag worden verschillende aspecten onderscheiden. Het betreft belangstelling tonen voor dat wat het kind op school doet en beleeft, het kind aanmoedigen goed te presteren, laten merken dat de school en een opleiding belangrijk zijn en het onderhouden van contact met de school en de leerkracht.

Algemeen wordt aangenomen dat ouders uit laag sociaal milieu minder belangstelling hebben voor schoolzaken, de school minder belangrijk vinden en een minder intensief contact hebben met leerkracht en school. Ditzelfde denkbeeld bestaat over ouders van etnische minderheden. Uit onderzoek van de Jong en Masson (1985) en Luykx en Uniken Venema (1985) blijkt dat dit beeld enigszins genuanceerd moet worden. Weliswaar is er relatief weinig contact tussen ouders van allochtone leerlingen en de school, maar dit is deels toe te schrijven aan het bestaan van een taalbarrière. Het merendeel van de allochtone ouders heeft wel degelijk belangstelling en positieve waardering voor de school.

Steekproef en methode

In het kader van de evaluatie van het onderwijsvoorrangsbeleid zijn eind 1988, begin 1989 gegevens verzameld op ongeveer 700 basisscholen bij alle leerlingen van de groepen 4, 6 en 8, en hun ouders, hun leerkrachten en de directie van de school. De steekproef van scholen is deels aselekt, deels gestratificeerd getrokken om een voldoende aantal scholen met hoge concentraties leerlingen uit achterstandsgroepen te garanderen (Tesser en Mulder 1987). De hieronder gepresenteerde resultaten zijn gebaseerd op een deelbestand van deze steekproef, bestaande uit de gegevens van alle leerlingen van groep 6 en 8 van de helft van de scholen. Van ongeveer de helft van deze leerlingen zijn ook gegevens over het onderwijsondersteunend gedrag van hun ouders beschikbaar. De respons verschilt aanzienlijk voor de Nederlandse ouders en de ouders van de allochtone leerlingen. Van de Nederlandse ouders vulde ongeveer 65% de vragenlijst in, tegenover slechts 25% van de allochtone ouders. De hoge uitval bij de allochtone ouders is waarschijnlijk veroorzaakt door het feit dat de vragenlijst in het Nederlands was -weliswaar met een begeleidende brief die in meer talen was gesteld- waardoor veel allochtone ouders problemen hadden met het invullen van de vragenlijst. Het is goed mogelijk dat hierdoor bij de allochtone ouders sprake is van selectieve respons, die tot vertekening van de resultaten heeft geleid. In totaal zijn de gegevens van ongeveer 4000 Nederlandse en 500 allochtone leerlingen en hun ouders gebruikt.

Gemeten variabelen. Bij de leerlingen is een aantal achtergrondgegevens verza-

meld, waarvan voor ons alleen het leerlinggewicht, als indicator voor de sociaal-etnische achtergrond van de leerling, van belang is. In het kader van het onderwijsvoorrangsbeleid krijgen scholen met een relatief hoog percentage leerlingen uit achterstandsgroepen extra formatie. Via een weefactor tellen zulke leerlingen zwaarder mee. De drie belangrijkste gewichtscategorieën zijn te classificeren als Nederlandse leerlingen uit hoog en midden milieu (gewicht 1.00), Nederlandse leerlingen uit laag milieu (gewicht 1.25) en allochtone leerlingen uit laag milieu (gewicht 1.90). Deze indeling komt goed overeen met een *zelfde* indeling op basis van milieu-indicatoren als beroep en opleiding (Tesser, Van der Werf, Mulder en Weide 1989). Verder zijn bij de leerlingen taal- en rekentoetsen afgenomen, die voor de evaluatie van het onderwijsvoorrangsbeleid ontwikkeld zijn door het CITO (Van Bergen 1989). Het onderwijsondersteunend gedrag van de ouders is gemeten met een aangepaste versie van een vragenlijst die is ontwikkeld door Kuiper en van der Werf (1987). In de vragenlijst wordt gevraagd hoe vaak de ouders met het kind praten over gebeurtenissen op school en over zijn/haar prestaties, hoe vaak zij het kind een compliment maken voor een prestatie op school en hoe vaak zij het kind aansporen om op school harder te werken. Er zijn bij elke vraag vier antwoordcategorieën, variërend van nooit tot een of enkele keren per week. Daarnaast zijn er vragen gesteld over contacten met de school. Het gaat er dan om hoe vaak ouders contact opnemen met de leerkracht naar aanleiding van de prestaties van het kind (variërend van nooit tot één of enkele keren per jaar) en om het bezoeken van ouderavonden ((bijna) nooit, minder dan de helft van hun aantal, meer dan de helft, (bijna) altijd). De vragen zijn zowel voor de moeder, als voor de vader ingevuld. We hebben dus voor beide ouders een maat voor hun onderwijsondersteunend gedrag.

Betrouwbaarheid en onderlinge samenhang van oudervariabelen. Frequentietellingen op de oudervariabelen laten een zeer scheve verdeling zien voor de eerste drie vragen betreffende het praten over gebeurtenissen op school en de prestaties van het kind en het kind een compliment maken voor een prestatie op school. Slechts zo'n 5% of minder van de moeders en 10% of minder van de vaders scoort op deze drie vragen 'nooit' of 'één of enkele keren per jaar'. De vragen zijn daarom gedichotomiseerd in de categorieën 'één of enkele keren per week' en 'minder dan één of enkele keren per week'. De waarden op deze drie items zijn gesommeerd zodat een schaalscore is verkregen. De betrouwbaarheid van de schaal is bevredigend (coëfficiënten alpha van .74 en .82 voor respectievelijk de moeder- en vadersvragen). De schaal kan beschouwd worden als indicator voor het aspect belangstelling voor schoolzaken. De overige items zijn behandeld als de afzonderlijke variabelen 'aansporen', 'contacten met de leerkracht' en 'bezoeken van ouderavonden'. De vier onderscheiden oudervariabelen hangen onderling slechts in geringe mate samen. Soms is de samenhang zelfs

negatief. Dit geldt bij voorbeeld voor het bezoeken van ouderavonden door de moeder en de mate waarin zij haar kind aanspoort harder te werken. De hoogste Pearson's r is .35 voor het contact dat de vader opneemt met de leerkracht naar aanleiding van de prestaties van het kind en het bezoeken van de ouderavonden door de vader. Voor de moeder is de correlatie tussen deze twee variabelen slechts .15. Hieruit blijkt al dat er verschil is tussen beide ouders in hun ondersteunend gedrag. Moeders tonen meer belangstelling voor schoolzaken, hebben meer contact met de leerkracht en bezoeken veel vaker ouderavonden dan vaders. Ze sporen hun kind ook iets meer aan, maar ze verschillen hierin niet zo veel van vaders. De correlaties van de moeder- met de vadervariabelen laten dit ook duidelijk zien. De samenhang tussen de score van de moeder en de score van de vader is voor het aansporen van het kind het hoogst, namelijk .87 en voor het bezoeken van ouderavonden het laagst met .38. Voor de overige twee variabelen, praten met het kind over school en prestaties en contact leggen met de leerkracht, ligt de correlatie van de moeder- en vaderscore er met .58 tussenin.

Analyse. De analyses worden telkens afzonderlijk voor het ondersteunend gedrag van de moeder en voor dat van de vader uitgevoerd. Omdat de verschillende aspecten van ondersteunend gedrag onderling slechts in geringe mate of zelfs helemaal niet samenhangen, worden deze aspecten eveneens telkens afzonderlijk geanalyseerd. Met behulp van variantie-analyses is nagegaan of er een relatie is tussen sociaal-etnische achtergrond van de ouders en ondersteunend gedrag (vraag 1). Met behulp van correlaties (Pearson's r) is bekeken of er een relatie is tussen ondersteunend gedrag van ouders en de prestaties van hun kinderen (vraag 2) en of deze relatie verschilt voor leerlingen van verschillende leerjaren, leerlingen van verschillend milieu en autochtone en allochtone leerlingen (vraag 3).

Omdat het ondersteunend gedrag van ouders en de prestaties van hun kind gelijktijdig zijn gemeten kunnen we geen uitspraken doen over de richting van eventuele samenhangen. Ondersteunend gedrag kan ook een reactie zijn op prestaties. Wanneer een kind bijvoorbeeld laag presteert zal dit er misschien toe leiden dat de ouders vaker met de leerkracht spreken of het kind meer actief thuis gaan ondersteunen. We houden hiermee dan ook rekening bij de interpretaties van de conclusies.

Resultaten

Relatie sociaal-etnische achtergrond en ondersteunend gedrag. Om na te gaan of er een relatie is tussen de sociaal-etnische achtergrond en het ondersteunend gedrag van ouders zijn variantie-analyses uitgevoerd voor

beide leerjaren afzonderlijk. Met behulp van de Scheffé-procedure (als onderdeel van ONEWAY in SPSS-X) is gekeken of de drie groepen ouders die hier onderscheiden zijn, Nederlandse ouders uit hoog en midden milieu (1.00), Nederlandse ouders uit laag milieu (1.25) en allochtone ouders uit laag milieu (1.90), op verschillende aspecten van onderwijsondersteunend gedrag op een 5% -significantieniveau van elkaar verschillen. Dit is voor bijna alle aspecten het geval. Soms is er een verschil naar milieu, soms een verschil naar etnische achtergrond en soms allebei. Dit verschilt bovendien nog bij de moeders en de vaders. Hoewel er geringe verschillen zijn in gemiddelden, zijn de resultaten van de vergelijking identiek voor beide leerjaren. Een overzicht wordt gepresenteerd in tabel 1. Voor de overzichtelijkheid worden hierin geen gemiddelden gepresenteerd, maar worden slechts drie groepen ouders (1.00, 1.25 en 1.90) met elkaar vergeleken. De resultaten tonen dat er een aantal verschillende dingen aan de hand is. Het eerste dat opvalt is dat ouders uit hoog milieu en midden milieu weliswaar meer belangstelling tonen voor schoolzaken en vaker de ouderavonden bezoeken dan Nederlandse en allochtone ouders uit laag milieu, doch dat zij hun kinderen minder aansporen om harder te werken dan de andere groepen ouders. Allochtone ouders doen dit het meest en allochtone vaders hebben vaker contact met de leerkracht naar aanleiding van de prestaties van hun kind dan Nederlandse vaders.

Tabel 1: Vergelijking van drie groepen ouders op de aspecten van onderwijsondersteunend gedrag. (Scheffé-procedure, 5% significantieniveau)

onderwijsondersteunend gedrag	moeder	vader
belangstelling school	1.00 = 1.25 > 1.90	1.00 > 1.25 = 1.90
aansporen te werken	1.00 < 1.25 < 1.90	1.00 < 1.25 < 1.90
contact leerkracht	1.00 = 1.25 = 1.90	1.00 = 1.25 < 1.90
bezoek ouderavonden	1.00 > 1.25 > 1.90	1.00 > 1.25 = 1.90

1.00 = Nederlandse ouders hoog en midden milieu

1.25 = Nederlandse ouders laag milieu

1.90 = allochtone ouders laag milieu

> = hogere score dan

< = lagere score dan

Een tweede verschil dat opvalt is het verschil tussen de moeders en de vaders. Het lijkt erop of voor de belangstelling voor schoolzaken en het bezoeken van ouderavonden bij de vaders vooral het milieu een rol speelt, maar bij de moeders juist ook de etnische achtergrond van belang is.

Relatie onderwijsondersteunend gedrag en prestaties. Om de samenhang tussen onderwijsondersteund gedrag van de ouders en de prestaties van hun kinderen te onderzoeken zijn de verschillende aspecten van onderwijsondersteunend ge-

drag gecorreleerd met de scores van de leerlingen op de taal- en rekentoets. De correlaties zijn weer per leerjaar uitgevoerd. Over het algemeen zijn er geen of slechts zwakke verbanden die dan ook nog meestal negatief zijn. De hoogste correlatie is $-.30$. Er is weinig verschil tussen beide leerjaren. Vanwege het grote aantal ouders zijn alle correlaties statistisch significant op 1% -niveau. In tabel 2 wordt een overzicht gegeven.

Tabel 2: Correlaties (Pearson's) onderwijsondersteunend gedrag en taal- en rekenprestaties, groep 6 en 8 (correlaties $< .10$ zijn niet opgenomen)

	Taal				Rekenen				
	groep 6		groep 8		groep 6		groep 8		
	M	V	M	V	M	V	M	V	
onderwijsondersteunend gedrag									
belangstelling school									
aansporen te werken	-.30	-.30	-.27	-.26	-.30	-.29	-.27	-.26	
contact leerkracht	-.12	-.10			-.14		-.11	-.10	
bezoek ouderavonden	.16		.21	.10			.15		

M = moeder
V = vader

De tabel laat zien dat er duidelijke negatieve samenhangen bestaan tussen de prestaties van een leerling en de mate waarin zowel moeder als vader hem of haar aansporen harder te werken. Geen opzienbarend resultaat, daar het voor de hand ligt dat slechte prestaties hierbij voorafgaan aan het ouderlijk gedrag. Dit is hier niet te controleren, omdat de meting van beide variabelen gelijktijdig heeft plaatsgevonden. Dezelfde redenering kan gevolgd worden voor het negatieve verband tussen het contact opnemen met de leerkracht en prestaties, omdat het gaat om contact naar aanleiding van de prestaties van het kind. Er is een positieve samenhang te constateren tussen het bezoeken van ouderavonden door de moeder en de prestaties van haar kind. De belangstelling van ouders voor schoolzaken hangt echter niet samen met prestaties van de leerling.

Verschillen tussen de groepen. De in tabel 3 gepresenteerde correlaties (5% - significantieniveau) tussen de aspecten van onderwijsondersteunend gedrag en prestaties voor leerlingen van verschillend sociaal milieu en voor Nederlandse en allochtone leerlingen laten een aantal interessante verschillen zien (zie tabel 3).

Table 3: Correlaties (Pearson's) onderwijsondersteunend gedrag en taal- en rekenprestaties, uitgesplitst naar sociaal-etnische achtergrond (1.00, 1.25 en 1.90), groep 6 en 8 (correlaties < .10 zijn niet opgenomen)

	Taal				Rekenen			
	groep 6		groep 8		groep 6		groep 8	
onderwijsondersteunend gedrag	M	V	M	V	M	V	M	V
<u>1.00</u>								
-belangstelling school								
-aansporen te werken	-.25	-.25	-.27	-.26	-.25	-.23	-.27	-.24
-contact leerkracht	-.18	-.13			-.20		-.11	
-bezoek ouderavonden								
<u>1.25</u>								
belangstelling school								
aansporen te werken	-.26	-.25	-.23	-.21	-.28	-.27	-.23	-.22
contact leerkracht	-.17				-.14		-.11	
bezoek ouderavonden			.11				.12	
<u>1.90</u>								
belangstelling school	.16	.19	.23	.19				.15
aansporen te werken	-.18	-.15			-.11			
contact leerkracht		-.16			-.13			
bezoek ouderavonden	.12		.20					

M = moeder

V = vader

1.00 = Nederlands, hoog en midden milieu

1.25 = Nederlands, laag milieu

1.90 = allochtoon, laag milieu

De verschillen zijn vooral te vinden tussen de Nederlandse groep enerzijds en de allochtone groep anderzijds. Het enige opvallende verschil tussen de Nederlandse milieugroepen is het positieve verband bij groep 8 tussen het bezoeken van ouderavonden door de moeder en de prestaties van het kind. Een dergelijk verband wordt ook bij de allochtone groep gevonden, hier voor beide leerjaren voor het vak taal. Ook tussen de mate waarin ouders belangstelling tonen voor de schoolzaken en de taalprestaties van het kind is bij de allochtone groep een duidelijk verband te constateren. Bij groep 8 geldt dit gedeeltelijk ook nog voor rekenen. Allochtone ouders, hebben gemiddeld minder belangstelling voor

schoolzaken dan Nederlandse ouders. Ouders die dit echter wel hebben, hebben kinderen die beter presteren. Dit verband geldt voor beide leerjaren. Verder is opvallend dat de negatieve relatie die consequent voorkomt tussen het aansporen van het kind om harder te werken en diens prestaties, bij de allochtone groep verdwenen is bij groep 8. Dit verband is trouwens al relatief zwak bij groep 6, wanneer het vergeleken wordt met de correlaties van deze variabelen bij de Nederlandse groepen. Ook blijkt dat allochtone ouders hun kinderen relatief vaak aansporen tot hard werken. Het lijkt erop dat zij dit doen zelfs wanneer de prestaties van het kind hiertoe geen aanleiding geven. Dit aspect van onderwijsondersteunend gedrag kan voor de allochtone groep beschouwd worden als een indicatie voor het belangrijk vinden van de school of een opleiding.

Conclusies en discussie

De in dit artikel gepresenteerde resultaten laten zien dat verschillende groepen ouders verschillen in hun onderwijsondersteunend gedrag. Allereerst is er verschil tussen moeders en vaders. Moeders tonen meer belangstelling voor schoolzaken, hebben vaker contact met de leerkracht naar aanleiding van prestaties van het kind en bezoeken veel vaker ouderavonden dan vaders. Ook sporen ze het kind wat vaker aan harder te werken. De reden voor dit verschil ligt deels voor de hand, de moeder is waarschijnlijk vaker dan de vader thuis wanneer het kind van school komt. Wat het bezoeken van ouderavonden betreft gaat deze redenering echter niet goed op. In veel gezinnen is de school, en misschien dan vooral de basisschool, waarschijnlijk toch een zaak van de moeder. Behalve het verschil tussen moeders en vaders is er ook een milieuverschil. Dat geldt vooral voor de vaders. Vaders uit hoog en midden milieu hebben meer belangstelling voor schoolzaken en bezoeken vaker ouderavonden dan vaders uit laag-milieu. Bij de moeders is er juist meer een verschil te constateren tussen Nederlandse moeders enerzijds en allochtone moeders anderzijds. Nederlandse moeders hebben meer belangstelling voor schoolzaken en bezoeken vaker ouderavonden, hoewel moeders uit hoog en midden milieu dit laatste vaker doen dan moeders uit laag milieu. Anderzijds sporen allochtone ouders hun kinderen vaker aan dan Nederlandse ouders. Ook hebben allochtone vaders vaker dan Nederlandse vaders contact met de leerkrachten naar aanleiding van de prestaties van het kind. Het is mogelijk dat de etnische groepen hierin onderling nog verschillen en dat het vooral bij bepaalde groepen voorkomt dat het contact met de school via de vader verloopt.

Van de verschillende aspecten van onderwijsondersteunend gedrag hangt slechts het aansporen van het kind duidelijk samen, en wel negatief, met de prestaties van het kind. Het ligt voor de hand in dit geval slechte prestaties van het kind als de aanleiding tot dit ouderlijk gedrag te beschouwen. Dezelfde re-

denering geldt voor het negatieve verband tussen het contact dat de moeder met de leerkracht opneemt en de prestaties van het kind. Het merkwaardige is dat dit verband voor de allochtone groep in het laatste leerjaar, groep 8, verdwenen is.

Bij allochtone ouders kan het aansporen van het kind misschien opgevat worden als een indicatie voor het belangrijk vinden van de school of een opleiding, terwijl bij Nederlandse ouders aansporen eerder een reactie op slecht presteren lijkt te zijn. Dat allochtone ouders de school belangrijk vinden, wordt bevestigd door ander onderzoek (De Jong en Masson 1985, Luykx en Uniken Venema 1985).

De overige aspecten van onderwijsondersteunend gedrag hangen niet of nauwelijks samen met prestaties van leerlingen. Bij Nederlandse moeders uit laag milieu wordt een licht positieve samenhang gevonden tussen de frequentie waarmee zij ouderavonden bezoeken en de prestaties van haar kind in groep 8. Hoe dit verband geïnterpreteerd moet worden, is niet op voorhand duidelijk. Omdat het om groep 8 gaat, kan dit samenhangen met de schoolkeuze na de basisschool. Misschien dat moeders met een vrij hoog presterend kind meer informatieve ouderavonden over dit onderwerp bezoeken. Bij allochtone ouders wordt een zelfde verband gevonden, maar dan in beide leerjaren en alleen tussen het ouderavondbezoek en taalprestaties. Mogelijk dat het hier in feite om een schijnverband gaat, allochtone ouders die goed Nederlands spreken, zullen gemakkelijker ouderavonden bezoeken dan allochtone ouders die problemen hebben met de Nederlandse taal. Ook zullen hun kinderen waarschijnlijk betere taalprestaties behalen.

Interessant is het positieve verband dat bij allochtone ouders gevonden wordt tussen de mate waarin zij met het kind over school en diens prestaties praten en de taalprestaties van het kind, vooral omdat dit bij de Nederlandse ouders niet optreedt. Het zou hier om een effect van onderwijsondersteunend gedrag kunnen gaan.

De conclusies die aan de hand van deze resultaten getrokken worden, zijn dat ouders van verschillend milieu en Nederlandse en allochtone ouders verschillen in hun onderwijsondersteunend gedrag. Er is echter nauwelijks verband tussen de verschillende aspecten van dit gedrag en prestaties van leerlingen. Slechts voor allochtone ouders worden er enige positieve verbanden gevonden. In verder onderzoek moet bekeken worden of deze verbanden samenhangen met de verschillende etnische achtergronden, zodat de hier gevonden resultaten genuanceerd kunnen worden.

* Dit onderzoek was mogelijk dankzij een subsidie van het Instituut voor Onderzoek van het Onderwijs (SVO) te 's-Gravenhage.